

Adviesrapport.

Adviesraad stad Antwerpen. Herdenking van de Tweede Wereldoorlog

Samenstelling adviesraad

Leden: Jan Deboutte, prof. dr. Bruno De Wever, dr. Helen Grevers, dr. Maarten Van Alstein,
dr. Veerle Vanden Daelen, prof. dr. Herman Van Goethem

Voorzitter: Inge Schoups

Inhoud

INTRODUCTIE	2
Aanleiding	2
Inleiding	2
ADVIEZEN	2
Algemeen	2
1. Herdenkingsmonumenten/Ruimtelijke markeringen	3
1.1 Een verbindend herdenkingsmonument	3
1.2 Aanvullende monumenten in de openbare ruimte	5
2. Herdenkingsplechtigheden	6
2.1 Een overkoepelende herdenkingsplechtigheid voor de Tweede Wereldoorlog	6
2.2 Bevrijdingsfeesten 2019-2020	7
2.3 Andere herdenkingsplechtigheden	7
3. Een museale opstelling	7
4. Omkadering	8
4.1. Communicatie	8
4.2 Inhoudelijke omkadering	9
4.3 Onderwijs	9
4.4 Onderhoud	10
4.5 Bijzondere aandachtspunten	10

INTRODUCTIE

Aanleiding

In 2019 herdenkt Antwerpen de Tweede Wereldoorlog en viert de 75ste verjaardag van de bevrijding van Antwerpen. Deze oorlog geeft de wereld en onze huidige stad nog steeds vorm. De stad Antwerpen wenst de herinnering aan deze oorlog levendig te houden en te verankeren in onze samenleving met een toekomstgerichte invulling. Naar aanleiding hiervan richtte het Antwerpse college van burgemeester en schepenen een wetenschappelijke adviesraad Herdenking Tweede Wereldoorlog op (hierna 'de adviesraad').

Inleiding

De oorlog heeft Antwerpen zwaar getroffen. Geen enkele stad in België telt meer slachtoffers dan Antwerpen. Dit komt in de eerste plaats door de aanwezigheid van de Joodse gemeenschap die zwaar geteisterd is door de nationaalsocialistische uitroeiingspolitiek. Ten tweede vielen in Antwerpen vele burgerlijke slachtoffers als gevolg van de V-bommen die de havenstad moesten vernietigen. Samen met de andere slachtoffers van het nationaalsocialistisch bezettingsregime en van de oorlog verdienen zij, elk met hun eigen verhaal, blijvend in herinnering te worden gebracht.

We herdenken met de Tweede Wereldoorlog ook een strijd tegen de dictatuur, ter verdediging en vrijwaring van de democratische grondwaarden van onze samenleving.

Het 75-jarige herdenkingsmoment is cruciaal om herinnering en herdenking te verankeren in de samenleving. Het is een kantelmoment, veroorzaakt door een generatiewissel. Bijgevolg is het belangrijk dat het moment van herdenken een bredere en meer toekomstgerichte invulling krijgt. Indien er in deze periode geen verankering plaatsvindt, verliezen Antwerpen en de Antwerpse gemeenschap een ultieme kans om de verbinding te maken tussen het oorlogsverleden en de toekomstige generaties.

De adviesraad spreekt zich in dit rapport in het bijzonder uit over volgende onderwerpen:

- Herdenkingsmonumenten
- Herdenkingsplechtigheden
- Algemene omkadering

ADVIEZEN

Algemeen

De adviesraad formuleert met dit rapport zijn aanbevelingen voor een totaalvisie op de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Antwerpen. Het Antwerpse stadsbestuur voert op basis van deze visie een overkoepelend herdenkingsbeleid met oog op de toekomst waarbij de strijd voor de democratische waarden die ons verbinden centraal staan. De stad gaat een duurzaam engagement aan om een brede omkadering op te zetten rond de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Antwerpen. Alle initiatieven dienen duurzaam verankerd te worden; een goede omkadering moet

continuïteit verzekeren.

De adviesraad definieert slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog als mensen die om het leven kwamen in de context van het naziregime en het oorlogsgeweld:

- slachtoffers van de Holocaust;
- burgerlijke slachtoffers van nazigeweld (verplicht tewerkgestelden, verzetsstrijders, politiek gevangenen);
- burgerlijke slachtoffers van militair geweld (o.m. V-bommen);
- militaire slachtoffers (Belgische en internationale strijdkrachten).

Alle herdachte slachtoffers zijn verbonden door en met Antwerpen¹.

1. Herdenkingsmonumenten/Ruimtelijke markeringen

Ongeveer 100 herdenkingsmonumenten ter nagedachtenis van de slachtoffers van zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog zijn momenteel verspreid over de stad Antwerpen, exclusief militaria, monumenten op begraafplaatsen, en monumenten in de privésfeer². Deze monumenten herinneren onder meer aan slachtoffers van de Holocaust, burgerlijke slachtoffers van nazigeweld, burgerlijke slachtoffers van militair geweld en militaire slachtoffers.

De adviesraad neemt kennis van de veelheid aan Antwerpse herdenkingsmonumenten. Het geheel mist echter coherentie en zichtbaarheid en vraagt om een overkoepelend beleid vanuit een totaalvisie rond de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

1.1 Een verbindend herdenkingsmonument

De adviesraad stelt een verbindende aanpak voor met een geïntegreerd monumentaal herdenkingsmonument op een centrale plaats. Dit monument herdenkt alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

De adviesraad ondersteunt de veelheid aan bestaande monumenten voor alle slachtoffers in de stad en beklemtoont het belang van het herdenkingsmonument voor de Joodse slachtoffers in Antwerpen dat zich op de Belgiëlei in de 'Joodse buurt' bevindt. De adviesraad ziet echter de noodzaak om de vele Holocaustslachtoffers tevens op een voor de stad, zijn inwoners en bezoekers centrale locatie onder de aandacht te brengen, geïntegreerd in een groter monument voor alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Dankzij verschillende bezoekerstrajecten vinden de verschillende slachtoffergroepen hun eigen plek, worden ze allen op één centrale plaats herdacht en verbonden met de stad Antwerpen.

1.1.1 Algemeen

Het geadviseerde centrale monument geeft een eigen plek aan de vier hierboven beschreven slachtoffergroepen.

¹ De herdenkingsactiviteiten zijn gericht op slachtoffers uit Antwerpen in de huidige vorm. Dit impliceert dat de slachtoffers van Mortsel dat tijdens de bezetting bij Groot-Antwerpen behoorde, niet in de herdenking worden opgenomen. De stad Mortsel heeft een eigen herdenkingspraktijk ontwikkeld waarin in het bijzonder de slachtoffers van het luchtbombardement van 5 april 1943 centraal staan.

² Overzicht opgemaakt door het stadsarchief Antwerpen in het kader van deze opdracht.

Als geheel getuigt het monument van de zware menselijke tol die de Antwerpse bevolking betaalde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het monument herinnert aan het brutale geweld veroorzaakt door het nationaalsocialistisch regime en herdenkt respectvol alle slachtoffers.

Bovendien illustreert het monument het belang van de democratische grondwaarden van onze samenleving en de Rechten van de Mens en legt het nadruk op de noodzaak deze te verdedigen en zich te verzetten tegen de schending ervan.

1.1.2 Namen

Het monument bevat **de namen van alle slachtoffers**, ingedeeld volgens de verschillende slachtoffergroepen. Deze namen maken in één oogopslag de indrukwekkende aantallen zichtbaar; ze geven ook de omvang aan van de slachtoffergroepen. Door namen concreet weer te geven gaat het monument in tegen de ontmenselijking en de anonimiteit van de slachtoffers. Zo krijgt een abstract getal een duidelijk en persoonlijk gezicht. De vermelding van de namen van slachtoffers belet dat het laatste spoor van deze mensen verdwijnt.

Dankzij jarenlang onderzoek door verschillende instellingen zijn de namen van slachtoffers bekend. Zowel Kazerne Dossin: Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten, de Dienst Archief Oorlogsslachtoffers, het War Heritage Institute als het stadsarchief Antwerpen beschikken over uitgebreide slachtofferlijsten.

De adviesraad vraagt om lopend onderzoek naar slachtoffers te integreren in het overkoepelend herdenkingsbeleid en ruimte te laten in het monument voor nieuwe namen. De aanvulling van nieuwe namen maakt al dan niet digitaal op elegante wijze deel uit van het monument.

1.1.3 Locatie

Als locatie voor dit monument stelt de adviesraad de **openbare ruimte rond het MAS** voor. Deze drukbezochte plaats biedt grote zichtbaarheid en verbindt stad met haven, twee belangrijke locaties met betrekking tot de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog. Bovendien bevindt deze aanbevolen locatie zich in de nabijheid van het Red Star Line Museum en het stadsarchief Antwerpen, twee 'geheugen'instellingen van onschatbare en symbolische waarde die samen met het MAS de geschiedenis van de stad ontsluiten en uitdragen.

De adviesraad ziet een zeer grote meerwaarde in de mogelijkheid om een van de paviljoenen bij het MAS als memoriaal bij het monument te betrekken. Deze nabijgelegen binnenruimte biedt extra mogelijkheden voor het gebruik van (technologische) hulpmiddelen ter ondersteuning en ontsluiting van het monument. Het is de plek bij uitstek om slachtoffers te herdenken in woord en beeld, waardoor ze een identiteit krijgen. Ook kunnen er op regelmatige tijdstippen bijzondere herdenkingen plaatsvinden. Het is een plaats waar beslotenheid en beschutting gestalte geven aan een 'stille ruimte'. Er zijn wat dit betreft heel wat binnen- en buitenlandse voorbeelden. Het paviljoen vormt bovendien een aanknopingspunt naar een museale opstelling over Antwerpen in de Tweede Wereldoorlog in het MAS (zie hierna 3.).

De adviesraad vraagt bijzondere aandacht voor de respectvolle inbedding van het monument in een omgeving met commerciële en andere ontspanningsactiviteiten.

1.1.4 Artistieke vormgeving van het project

Het centrale monument moet een sterk vormelijk en artistiek project zijn waarbij wetenschappelijke begeleiding onontbeerlijk is. Het verbindende aspect dat het monument uitstraalt en de vormgeving van verschillende bezoekerstrajecten zullen pas tot uiting komen in de artistieke uitwerking van het monument. Deze uitwerking dient te voldoen aan de voorwaarden zoals gesteld in dit rapport.

1.2 Aanvullende monumenten in de openbare ruimte

De adviesraad wenst de zichtbaarheid van de Tweede Wereldoorlog in de openbare ruimte te verhogen, waarbij littekens letterlijk fysiek worden gemaakt. De adviesraad beklemtoont het belang van de aanwezigheid van de herdenking in de visuele/fysieke ruimte. Ook hier dient aandacht te gaan naar coherentie, verbinding en omkadering.

De adviesraad vraagt bijzondere aandacht voor stadsdelen met een grote aanwezigheid van Joodse inwoners tijdens de Tweede Wereldoorlog en straten waar V-bommen zijn ingeslagen. Ook scholen met gedeporteerde kinderen en leraren verdienen extra aandacht.

De aanbevolen herwaardering en ruimtelijke markeringen bestaan uit bestaande monumenten en bijkomende krachtige, visuele markeringen in het straatbeeld.

1.2.1. Toe te voegen permanente markeringen

De adviesraad stelt vast dat ruimtelijke markeringen ter nagedachtenis van slachtoffers van de Holocaust, burgerlijke en verzetslachtoffers van nazigeweld, burgerlijke slachtoffers van militair geweld en militaire slachtoffers op sommige locaties in Antwerpen schaars of onbestaande zijn. Locaties die in het bijzonder dienen gemarkeerd te worden zijn straten waar bijvoorbeeld razzia's plaatsvonden, gedeporteerde Joden woonden, V-bommen zijn ingeslagen of verplicht tewerkgesteld zijn opgepakt. De stad zet in op subtiele, zichtbare en niet-monumentale markeringen in het Antwerpse straatbeeld. Deze markeringen in het straatbeeld herinneren aan lokale gebeurtenissen waarbij een groot aantal slachtoffers vielen.

Struikelstenen: Stolpersteine

De adviesraad stelt voor om het privé-herdenkingsinitiatief Stolpersteine toe te laten als lokale aanvulling op het geadviseerde centraal monument. De plaatsing van Stolpersteine is een initiatief met een Europees karakter en een brede draagwijdte in vele landen. Deze satellietinitiatieven passen in de totaalvisie van de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Ze bevatten de namen van slachtoffers van nazigeweld -Joodse en anderen- en worden aangebracht op de plaats waar ze slachtoffers woonden.³

Herdenkingsobjecten in scholen

³ Aangezien deze struikelstenen privé-initiatieven zijn, wijst de adviesraad op volgende aandachtspunten. De stad zorgt voor een transparante communicatie over onderstaande procedure om Stolpersteine te plaatsen:

- De aanvrager vraagt de steen direct aan bij de kunstenaar en voldoet aan de door hem opgelegde voorwaarden. Zie www.stolpersteine.eu
Voor de kunstenaar moet aan volgende voorwaarden voldaan zijn:
 - o De aanvrager dient toestemming gekregen hebben van de plaatselijke autoriteiten om de steen te plaatsen.
 - o De aanvrager moet er alles aan doen om nakomelingen over de Stolperstein te informeren en toestemming voor de plaatsing te krijgen.
 - o Huidige bewoners van het huis waarvoor de steen wordt geplaatst dienen ingelicht te worden.
 - o Indien mogelijk betreft de aanvrager ook schoolgaande kinderen bij de plaatsing van de steen.
- De stad organiseert zich om toelating aan de aanvrager te verstrekken.
 - De aanvrager draagt de volledige financiële kost van dit privé-initiatief.
 - De doorlichting van de aanvraag gebeurt door een (stedelijk?) orgaan dat tevens als centraal aanspreekpunt dient.
 - De stad investeert in dialoog zodat het initiatief van de Stolpersteine breed gedragen is. De samenwerking met buurtverenigingen is hiervoor geschikt.

De adviesraad juicht initiatieven van scholen voor de plaatsing van herdenkingsobjecten voor gedeporteerde leerlingen, leraren en personeelsleden van de scholen toe als onderdeel van de overkoepelende totaalvisie. Het is een vanzelfsprekende manier om kinderen en jongeren in hun dagelijkse omgeving te betrekken bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Deze initiatieven vragen om een didactische omkadering.

Nieuwe initiatieven van derden

De adviesraad stelt voor dat nieuwe initiatieven tot het oprichten van gedenktekens in de openbare ruimte, door de stad worden getoetst aan de totaalvisie op het herdenkingsbeleid. De stad verleent slechts toelating tot de oprichting van de gedenktekens als ze binnen deze totaalvisie passen.

1.2.2 Herwaardering van bestaande monumenten

De adviesraad vraagt binnen de totaalvisie en het overkoepelend beleid aandacht voor de herwaardering van bestaande herdenkingsmonumenten. Hierbij staat het aanbieden van duiding en informatie voorop. Daarbij kunnen initiatieven zoals brochures en/of een digitale applicatie ondersteuning bieden zoals ook de samenwerking met lokale organisaties, in het bijzonder scholen en jeugdbewegingen.

2. Herdenkingsplechtigheden

Wereldwijd kennen herdenkingsmomenten voor de Tweede Wereldoorlog een brede invulling, ook in de stad Antwerpen. Er zijn meerdere geschikte momenten om de Tweede Wereldoorlog in Antwerpen te herdenken, telkens met een andere klemtoon.

2.1 Een overkoepelende herdenkingsplechtigheid voor de Tweede Wereldoorlog

De adviesraad adviseert de stad om in te zetten op een hernieuwde herdenkingstraditie. In september krijgen de bevrijdingsfeesten een aanvulling op een nieuwe locatie, in de nabijheid van het op te richten centraal herdenkingsmonument, met een ingetogen en breder gedragen herdenkingsplechtigheid. Hierbij zijn vertegenwoordigers van de stad aanwezig.

Na 75 jaar is er behoefte om een nieuwe, meer toekomstgerichte traditie te laten ontstaan met een meer hedendaagse opvatting en op een nieuwe, centrale locatie. De traditie van de septemberdagen blijft gehandhaafd. Antwerpen geeft een vernieuwde, particuliere wending aan het herdenken. Door de geadviseerde centrale herdenkingsplechtigheid te enten op de gekende septembervieringen, behoudt dit moment een dubbele invulling met een feestelijk aspect enerzijds en een inclusieve herdenkingsplechtigheid anderzijds.

Antwerpen zet naast de feestelijkheden in op een ingetogen plechtigheid voor alle slachtoffers, die vanuit vorm en inhoud grote delen van de bevolking bij het geheel betreft. Met de herdenking van de Tweede Wereldoorlog moet worden ingezet op een invulling waarbij de vrijwaring van kernbegrippen als democratie, rechtsstaat en mensenrechten centraal staat. Er is aandacht voor zingeving die meer is dan louter retoriek. Vooral naar de toekomstige generaties is een boodschap van 'zingeving' die de historische gebeurtenissen in een meer universeel kader plaatsen, noodzakelijk.

De adviesraad beklemtoont nogmaals het belang om bij deze vieringen aandacht te besteden aan volgende aspecten:

- Het feit dat in september 1944 de oorlog voor velen nog niet voorbij was. De oorlog duurt in het Westen nog voort tot 8 mei 1945. Tot die tijd zijn de nazikampen nog niet allemaal

bevrijd en er vallen nog vele duizenden slachtoffers bij en na de bevrijding van de stad (V-bommen).

- De noodzaak om naast de betrokken generaties ook nieuwe generaties aan te spreken met een inclusieve, hedendaagse en toekomstgerichte invulling van de plechtigheden, zodat grotere en jongere bevolkingsgroepen aangesproken worden en participeren.
- De adviesraad benadrukt dat de vele andere herdenkingsinitiatieven – georganiseerd door derden – een meerwaarde vormen voor onze samenleving en een blijvende rol spelen in de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

2.2 Bevrijdingsfeesten 2019-2020

Met betrekking tot de plannen voor de herdenking en viering van 75 jaar bevrijding in september 2019, ziet de adviesraad naast het bovenstaande ook de noodzaak van een **natraject** met aandacht voor de slachtoffers voor wie september niet het einde van de oorlog betekende. Ook de complexiteit van de gebeurtenissen en het begrip van het verleden komen in het natraject aan bod. Dit natraject **eindigt in mei 2020**.

2.3 Andere herdenkingsplechtigheden

Er is een overkoepelende herdenkingsplechtigheid in september; de adviesraad brengt in herinnering dat ook andere momenten een belangrijke historische betekenis hebben.⁴

De stad brengt deze herdenkingen op systematische wijze onder de aandacht dankzij een coherent inhoudelijk communicatiebeleid. Zo creëert de stad het bewustzijn dat het commemoratieve project begint in augustus en eindigt in mei. Verschillende instellingen en diensten spelen hierin een rol, zoals het MAS, het Vredescentrum van de provincie en stad Antwerpen, de scholen, het stadsarchief Antwerpen, het nieuwe centrale monument en de communicatiediensten van de stad. Door op verschillende momenten aandacht te hebben voor verschillende slachtoffers erkent de stad de veelheid aan slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

3. Een museale opstelling

Antwerpen heeft behoefte aan een kwalitatieve museale opstelling over de stad tijdens de Tweede Wereldoorlog, precies ook omwille van de bijzondere oorlogsgeschiedenis in Antwerpen.

Zowel het nieuwe monument en de vernieuwde herdenkingstraditie dienen met voldoende inhoudelijke duiding te worden ontsloten naar het publiek. Enerzijds krijgt elke slachtoffergroep een eigen plek binnen het overkoepelend herdenkingsbeleid. Anderzijds is een bredere omkadering over de Tweede Wereldoorlog in Antwerpen onontbeerlijk. Hier speelt een museale opstelling op in. De voorkeur gaat naar museale aandacht in het MAS.

⁴ *Augustus*: Augustus is de maand om de razzia's die vanaf 1942 plaatsvonden waarbij duizenden Antwerpse Joden werden opgepakt om te worden vermoord, te herdenken.

September: In september worden tevens de V-bomslachtoffers herdacht.

November: De herdenking van 11 november is de officiële herdenkingsdag ter herinnering van de Belgische slachtoffers van beide Wereldoorlogen en krijgt vorm dankzij de inzet van verschillende verenigingen.

Januari: De internationale herdenking van de Holocaust vindt plaats op 27 januari.

Mei: De herdenking op 8 mei vindt plaats aan het monument voor Joodse slachtoffers. Mei herdenkt het werkelijke einde van de Tweede Wereldoorlog.

Het MAS:

- is een museum over Antwerpen en de wereld;
- beschikt over voldoende ruimte;
- is centraal gelegen.

De adviesraad meent dat het monument, met daarnaast ook een memoriaal en een museale opstelling, zich bij voorkeur in de onmiddellijke nabijheid van elkaar bevinden zodat ze aan kracht winnen. Dat kan met een monument aan het MAS, een MAS-paviljoen en een ruimte voor omkadering en museale aandacht in het MAS zelf.

4. Omkadering

De adviesraad vraagt om een duidelijke omkadering op te zetten voor alle stedelijke initiatieven met betrekking tot de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

De omkadering van het overkoepelend herdenkingsbeleid vraagt om permanente zorg en om stedelijke middelen, en wordt gedragen door verschillende stedelijke instellingen in het algemeen en het Vredescentrum van de provincie en stad Antwerpen in het bijzonder. De adviesraad beveelt aan dat de stad Antwerpen hiertoe partnerschappen zou aangaan met bestaande expertisecentra en – organisaties binnen en buiten Antwerpen, zoals het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie (BCH), het stadsarchief Antwerpen, Kazerne Dossin (Kazerne Dossin. Memoriaal, museum en documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten), CEGESOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij) of het War Heritage Institute.

4.1. Communicatie

Bij een nieuwe locatie en een nieuwe traditie hoort een coherente communicatiestrategie met betrekking tot de herdenking van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. De adviesraad vraagt de stad om in te zetten op een eenvormige communicatie ter ondersteuning van de herdenkingsmonumenten en de herdenkingsplechtigheden.

De adviesraad meent dat het enerzijds nodig is een positief verhaal over vrijheid, mensenrechten en democratie te vertellen met oog op de betrokkenheid van nieuwe, jonge generaties. Anderzijds wordt Antwerpen bij uitstek gedefinieerd als een door oorlog en naziregime getroffen stad en dient de stad zich zo te profileren. Hierbij gaat aandacht uit naar bombardementen en deportaties en naar de noodzaak zich in te zetten voor democratie en mensenrechten, ook als dat offers vergt. Het is daarbij ook van belang dat de stad haar eigen zwarte bladzijden onder ogen ziet.

De stad voorziet in de totaalvisie over de herdenking van de Tweede Wereldoorlog een luik voor communicatie bij de verschillende monumenten en plechtigheden. Deze communicatie moet inhoudelijk sterk uitgebouwd zijn en zich richten op buurtbewoners, slachtoffergroepen, scholen en toeristen. Bijgevolg zijn samenwerkingen met diverse aanspreekpunten zoals buurt- en slachtofferverenigingen, scholenkoepels en de stedelijke toeristische dienst noodzakelijk.

4.2 Inhoudelijke omkadering

De adviesraad is van oordeel dat de stad in zijn herinneringsbeleid over de Tweede Wereldoorlog een luik integreert waarbij alle monumenten, fysieke markeringen en plechtigheden een begeleidende inhoudelijke omkadering krijgen.

Dankzij een kwalitatieve inhoudelijke omkadering krijgt de betrokken bezoeker voldoende achtergrondinformatie over de bredere context van de Tweede Wereldoorlog en al zijn slachtoffers.

De stad houdt bij de omkadering voldoende rekening met de verschillende bezoekerstrajecten waarbij bezoekers specifiek naar een bepaalde slachtoffergroep op zoek zijn. De stad verliest daarbij de overkoepelende herdenkingsvisie niet uit het oog.

De uitwerking van de inhoudelijke omkadering en begeleidende informatie kan verschillende vormen aannemen:

- begeleidende infopanelen bij de monumenten;
- een applicatie, zoals IWalk van USC Shoah Foundation;
- andere digitale ondersteuning, brochures of andere applicaties.

Deze informeren over de totaalvisie van de stad met betrekking tot de herdenking van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Zeker voor het valoriseren van de verschillende monumenten verspreid over de stad is dit een aangewezen omkadering.

Begeleidende infopanelen

Uniforme panelen staan vlakbij de monumenten en geven duiding over de betekenis van het monument.

Een applicatie zoals Iwalk van USC Shoah Foundation

IWalk is een interactief programma dat via een downloaded app concrete plaatsen verbindt met herinneringen aan gebeurtenissen met betrekking tot de Holocaust. De gebeurtenissen komen tot leven via getuigenissen uit de archieven van USC Shoah Foundation. Deze archieven bevatten voldoende verhalen uit Antwerpen.

4.3 Onderwijs

De adviesraad wenst alle Antwerpse scholen te betrekken en te responsabiliseren bij herinneringseducatie omtrent de Tweede Wereldoorlog. Het onderwijs is immers de beste plek om jonge mensen in het Antwerpse herdenkingsverhaal te betrekken.

De adviesraad vraagt aan de stad om scholen te begeleiden en te betrekken bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Antwerpen en zo het draagvlak en de participatie van nieuwe generaties te vergroten. De stad ondersteunt materiële en immateriële initiatieven omtrent herdenken, eventueel in combinatie met een educatief pakket. Zo nemen scholen een actieve rol op zich om kinderen en jongeren te betrekken bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

De adviesraad is zich bewust dat de plechtigheden in september een uitdaging vormen om scholenparticipatie te verzekeren. Voor alle educatieve uitdagingen kan de stad echter een beroep doen op het Vredescentrum van de provincie en stad Antwerpen dat eveneens als centraal aanspreekpunt voor scholen dient. Deze partner heeft een bestaande traditie met een groot aanbod aan educatieve projecten over relevante actuele en historische thema's. Bovendien beschikt het Vredescentrum over een grote scholenachterban om zo onder meer de betrokkenheid van kinderen en jongeren in goede banen te leiden, voor- en natrajecten te verzorgen, monumenten te laten

adopteren en scholen hun deportatieverleden te helpen onderzoeken. Het Vredescentrum werkt hiervoor samen met expertisecentra binnen en buiten Antwerpen, zoals het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie (BCH), het stadsarchief Antwerpen, Kazerne Dossin (Kazerne Dossin. Memoriaal, museum en documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten) of CEGESOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij).

Bovendien zet het Vredescentrum actief in op huidige (burgerschap)thema's die helpen aansluiting te vinden bij een jong en divers publiek:

- mensenrechten;
- samenleven;
- hedendaagse uitdagingen omtrent racisme, intolerantie, xenofobie;
- vluchten;
- oorlogsgeweld;
- democratie onder druk;
- vrijheid in het gedrang;
- verlies/verbreken van familiebanden.

De vernieuwde eindtermen zullen alle educatieve initiatieven met betrekking tot bovenstaande thema's aansporen en ondersteunen.

4.4 Onderhoud

Binnen de totaalvisie voorziet Antwerpen in het regelmatige onderhoud van alle herdenkingsmonumenten die een grotere visibiliteit zullen krijgen. De stad voert eveneens controle uit tegen vandalisme. Onderhouden monumenten zijn een weerspiegeling van de visie die de stad heeft met betrekking tot de herdenking van de Tweede Wereldoorlog.

4.5 Bijzondere aandachtspunten

Tenslotte vraagt de adviesraad ook hier bijzondere aandacht te besteden aan:

- Historisch onderzoek waarmee herdenkingsinitiatieven kunnen worden gestaafd.
- Samenwerkingsverbanden met verschillende gesprekspartners om initiatieven in dialoog uit te werken.
- De duurzaamheid van de genomen initiatieven te bewaken.
- Aandacht en initiatieven ter bevordering van de participatie en gedragenheid van de bevolking.